

Türkiye Sınai Kalkınma Bankası (1950)

1950 yılında Türkiye’de ilk özel yatırım ve kalkınma bankası olarak kurulmuş olan bir kuruluş.

Bir ülkenin sosyo-kültürel ve ekonomik anlamda istenilen (hedeflenen) seviyeye yükselmesi olarak kabaca tanımlanabilen kalkınma kavramı, özellikle sanayi kesiminin milli gelir ve ihracat içerisindeki payının artırılması gibi yapısal değişkenleri de içerisinde barındırmaktadır. Sadece kişi başına düşen gelir ve refahın artırılması şeklinde nicelik olarak bir değişimden ziyade nitelikte meydana gelen değişim, kalkınma olarak ifade edilebilmektedir. Bahsedilen niteliksel değişimin yaşanabilmesinin ülkenin mevcut sermaye yapısında köklü değişiklikler yapılmasına, tarımsal ve emek yoğun üretim yapısının sermaye yoğun sanayi üretime kaydırılabilmesine bağlı olduğu ifade edilebilmektedir. Söz konusu değişim süreci içerisinde sanayi sektörünün finansman sorunlarının çözülebilmesi ve yatırımlarının desteklenmesi büyük önem arz etmektedir. Gereken desteklerin hem mali hem de teknik anlamda sağlanabilmesi amacı ile dünya genelinde hizmet alanı özelleşmiş olan yatırım ve kalkınma bankalarının kurulduğu görülmektedir.

Banka sınıflandırmaları kapsamında ekonomik faaliyetlerine göre oluşturulan grup içerisinde yer alan yatırım ve kalkınma bankaları, bankacılık sistemi içerisinde hâkim durumda bulunan ticari bankalardan farklı çalışma usul ve esaslarına sahiptirler. Organizasyon yapıları gereği çok fazla sayıda şubeye sahip olmayan yatırım bankaları hisse ve tahvil ihracı ya da yurt içi-yurt dışı finans kurumlarından kredi almak suretiyle devlet ve özel kurumların uzun süreli finansman ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde faaliyette bulunmaktadırlar. Bununla birlikte kalkınma bankalarının da mevduat toplama yetkileri bulunmadığından para yaratma gücüne sahip olmayan finans kuruluşlarındandır. Söz konusu bankalar yatırım bankaları gibi tahvil çıkartma, uluslararası piyasadan borçlanma ve hükümet yardımları yoluyla kendilerine fon yaratmaktadırlar.

Kalkınma bankalarının ana amaçları; yatırım sermayesi açığını gidermek, sanayileşme sürecine katkı sağlamak, yeni yatırım projeleri geliştirmek ve yatırımcılara teknik yardım sağlayarak karşılaştıkları sorunları aşmalarında destek sağlamak olarak sıralanabilmektedir. Bilinen çok eski bir geçmişe sahip olmayan kalkınma bankalarının, 2. Dünya savaşı sonrasında dünyada oluşan yıkım ortamının akabinde özellikle Afrika, Asya ve Latin Amerika bölgeleri başta olmak üzere sayılarının artmaya başladığı gözlenmektedir. Bu sebeple ülkelerin farklı ihtiyaçları, ekonomik yapıları ve özelliklerine bağlı olarak geliştirilen kurumlar olan kalkınma bankaları için tek tip bir yapıdan bahsetmek mümkün olmamaktadır.

Kalkınmanın finansmanı konusuna Türkiye Cumhuriyeti açısından bakıldığında ise 1923 yılında ki kuruluşundan itibaren özellikle sanayi sektöründeki zayıf kredi imkânlarının hızlı kalkınmanın önünde duran önemli engellerden biri olduğu düşüncesi ile bu sorunun çözümü için neler yapılabileceği üzerine tartışılmaya başlanmıştır. I. İktisat kongresinde de ana konulardan biri olan söz konusu sıkıntının giderilmesi amacı ile 1925 yılında Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası kurulmuştur. Ancak her iki banka da çeşitli başarısızlıkları sebebi ile 1932 yılında tasfiye edilmiştir. Söz konusu tasfiyelerin akabinde bu iki bankayı ikame edebilmek amacı ile Sümerbank ve [Etibank](#) şeklinde modeller getirilmiştir. Buna karşın 2. Dünya savaşı sonrası döneme gelindiğinde, Türkiye ekonomisinde sanayi yatırımlarının yaklaşık %90’nın devlet tarafından yapılıyor olması nedeniyle hala özellikle sanayi sektöründe özel sektör yatırımlarını güçlü şekilde destekleyecek bir bankaya ihtiyaç duyulmakta olduğu söylenebilmekteydi. 1945-1960 dönemi iktisadi devletçilik politikasının özel sektörün desteklenmesi ve kalkınmanın hızlandırılması politikası ile ikame edildiği dönem

olarak nitelendirilebilmektedir. Söz konusu dönemde Dünya Bankası'nın ekonomik kalkınmalarının finansmanı noktasında sorun yaşayan ülkelerde uygulamaya koyduğu ilk banka Türkiye Sınai Kalkınma Bankası'dır..

TSKB 31 Mayıs 1950 tarihinde Dünya Bankası'nın desteği ile Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası ve Türk ticari kuruluşlarının işbirliği ile kurulan Türkiye'nin ilk yatırım ve kalkınma bankasıdır. Mevduat kabul etmeyen TSKB tahvil çıkarma ve kredi verme yetkisine sahipken kaynaklarının önemli bir kısmının uluslararası kuruluşlardan temin edilen uzun vadeli kredilerden oluştuğu görülmektedir. Türkiye Sınai Kalkınma Bankası (TSKB) öncelikli amacı, Türkiye'de sanayi sektörü başta olmak üzere özel ve yabancı sermayeli şirketlerin yatırımlarını teşvik etmek ve desteklemek sorumluluğu ile faaliyet göstermek şeklinde belirlenmiştir. Bu süreç zarfında Merkez Bankası, 12,5 milyon TL tutarındaki kuruluş sermayesini karşılamak amacıyla çıkarılan tahvilleri satın alarak mali destek sağlamış, Dünya Bankası ise 9 milyon dolar kredi vermiştir. TSKB, 1950'li yıllarda, ithalat için gerekli döviz kredisi olarak verebilen tek banka ve Marshall yardım fonundan serbest kalan dövizin peşin para ile satışına aracılık eden tek kurum olarak faaliyet göstermiştir. Bankanın 12,5 milyon liralık sermayesi kısa süre sonra 25 milyona yükseltilmiştir.

1951 yılında Dünya Bankasının Raporu'nda Türkiye için geliştirilmesi gereken alanlar olarak belirtilen maddeler ile uyumlu olacak şekilde kredi desteği verilmeye başlanmıştır. Fakat 1953 yılında dış kaynak ve ihracatın azalmasına bağlı olarak ithalatta da güçlüklerin yaşanmaya başlanması ile birlikte Banka tüketim malları üretimini hızlandıracak sanayii kollarını öncelikle incelemiştir. 1951-1954 yıllarında yaklaşık 560 milyon TL tutarında toplam 1560 kredi başvurusu yapılmış ancak bunların 293 tanesi uygun görülerek yaklaşık 133 milyon liralık kredi tahsisi sağlanmıştır. Söz konusu dönemde toplam kredinin %40'ı mensucat, %20,2'si taş-toprak, %17'si gıda ve %7'si kimya sektörlerine verilmiştir. 1951 yılında TSKB kredilerinin %65'inin basit süreçli sanayi yatırımlarına verildiği görülürken, 1956 yılına gelindiğinde ise ilgili oran %6 seviyesine gerilemiştir. İmalat sanayine açılan krediler incelendiğinde zaman içerisinde ara ve yatırım mallı üretime verilen desteklerde artış görülse de 1953-1957 döneminde toplam kredilerin %54,4'ünün tüketim malı üretimi yapan kesime verildiği görülmektedir. TSKB'sının kurulduğu ilk 10 yıl içerisinde sanayi sektörünün gayri safi milli hâsıla (GSMH) içerisinde payı %13,1'den % 15,9'a yükselirken sanayi sektöründe ki yıllık ortalama büyüme oranı %8,3 ile GSMH artış ortalaması olan % 6,3'ün üzerinde gerçekleşmiştir. TSKB 1960 yılına kadar özel kesimin 400 sınai projesine katkı sağlarken söz konusu desteklerin ağırlıklı olarak ithal ikameci sanayileşme stratejisine uygun olarak hayata geçirilmiş olan ve nispeten tüketim malı üreten projeler olduğu görülmektedir (TSKB 1951 yılında 64, 1955 yılı sonuna kadar toplam 293, 1960 yılı sonuna kadar 452 şirkete kredi vermiştir).

TSKB Türkiye ekonomisi içerisindeki en önemli etkilerinden bir tanesi de sermaye piyasasının oluşumu ve gelişimine yapmış olduğu katkılar olarak görülmektedir. 1963 yılına bankanın iştiraklerinin aktif toplam içerisinde ki payı sürekli olarak artmış ve %14 oranına kadar yükselmiştir. İlgili tarihten sonra ise piyasada kalan ve karlı hale gelen şirketlerin hisse senetleri halka arz edilmeye başlanmıştır. İlerleyen yıllar içerisinde ise iştirak ile sanayinin finansmanı yönteminden vazgeçilmek sureti ile iştirak sayısı ve aktif içerisindeki oranı düşürülmüştür.

Bankanın vermiş olduğu kredi vadelerine bakıldığında ise kuruluş amacına da uygun olarak orta ve uzun vadeli kredilerin toplam aktiflere oranının 1951 yılında %49 olduğu ve ilgili oranın 1968 yılında %82 seviyelerine yükseldiği tespit edilebilmektedir. Söz konusu yıllar değerlendirildiğinde orta ve uzun vadeli kredilerin ağırlıklı olarak sanayinin desteklenmesi ve kalkınması amacıyla kullanıldığının oldukça önemli bir iş olduğu söylenebilmektedir. Diğer yandan sağlanan kredilerin kaynağı açısından yapılan değerlendirme yurtdışından sağlanan kredilerin toplam kaynaklar (pasif toplamı) içerisinde ki payının sürekli arttığı ve 1978 yılına gelindiğinde de %77 oranına kadar

yükseldiği görülmektedir. TSKB, 1951-54 dönemleri içerisinde 28 milyon dolara karşılık gelen 133,1 milyon TL kredi kullandırmıştır. İlgili dönem içerisinde sağlanan kredi 336 milyon TL'lik yatırım ve 581 milyon TL'lik üretim artışı gerçekleştirilmesine de imkân sağlamıştır. 1951-60 dönemi göz önüne alındığında ise toplamda yaklaşık 356 milyon liralık kredi desteği sağlanmıştır.

Türkiye ekonomisi için 1960'lı yılların ilk yarısı planlı kalkınma döneminin yaşandığı yıllar olarak ön plana çıkmaktadır. 1963 yılı birinci beş yıllık kalkınma planının uygulamaya koyulduğu yıl olmuştur. 1963 yılı itibarı ile bakıldığında ülkenin ekonomik yapısında para-kredi alanında uyarımların olumlu yansımalarının gerçekleşebileceği bir durum söz konusu olduğundan kredilerin yurt içerisinde en doğru ve verimli şekilde dağıtılabilmesi, işletme sermayesi sorunlarının ortadan kaldırılabilmesi amacı ile çeşitli yeni düzenlemeler devreye alınmıştır. Planlı döneme geçiş yıllarında TSKB kalkınma ve yatırım kredileri alanında fiili olarak faaliyet gösteren tek banka iken 1963 yılında Sınai Yatırım ve Kredi Bankası ve 1964 yılında Devlet Yatırım Bankası kurularak alanda kredi ulaşımını kolaylaştırmak amaçlanmıştır. Sektörde ki kuruluşların yıllık faaliyet raporları bilgileri 1963 yılında TSKB'nin 318 milyon TL (sektör toplamı 356 milyon TL), 1964 yılında 384 milyon TL (toplam 3111 milyon TL), 1967 yılında ise 800 milyon TL (sektör toplamı 7805 milyon TL) kredi sağlamış olduğunu göstermektedir. Söz konusu veriler değerlendirildiğinde 5 yıllık süreçte TSKB'nin sağlamış olduğu krediler yıllık bazda %100'den fazla artarken ilgili kredilerin toplam artışı %2000'nin üzerinde gerçekleşmiştir. İlgili rakamlar birinci kalkınma planı ve yeni kuruluşların devreye girmesi ile birlikte TSKB'nin yatırım ve kalkınma kredisi pazarında ki etkinliğinin görece olarak azaldığını göstermektedir.

İkinci beş yıllık kalkınma planı dönemine gelindiğinde de ekonomi içerisinde kredi hacminin ve dağılımının ekonominin mevcut ihtiyaçlarını tam anlamıyla karşılayamaması sorunlarının olduğu görülmektedir. 1968-1972 dönemi ele alındığında 1968 yılında TSKB'nin 968 milyon TL kredi verdiği (sektör toplamı 8625 milyon TL) 1972 yılına gelindiğinde ise ilgili miktarın 2086 milyon TL düzeyine yükseldiği (sektör toplamı 15333 milyon TL) görülmektedir. Söz konusu dönem açısından TSKB ve toplam kalkınma ve yatırım bankaları kredi miktarlarının oransal olarak birbirlerine paralel (yaklaşık olarak %200) artmış olduğu anlaşılmaktadır. 1973-1977 yıllarını kapsayan üçüncü beş yıllık kalkınma döneminde ise TSKB kredileri 1973 yılında 2927 milyon TL seviyesinden 7111 milyon TL düzeyine yükselmiştir. Fakat ilgili dönem içerisinde yatırım ve kalkınma bankalarının toplam kredi miktarı 1973 yılında 19742 milyon TL'den 1977 yılında 96232 milyon TL'e yükselmiştir. 1962-1977 döneminde ki 15 yıllık süre değerlendirildiğinde yatırım ve kalkınma kredileri konusunda 1962 yılında ülkede ki tek kurum olan TSKB'nin söz konusu krediler toplamı içerisinde ki payı 1977 yılı itibarı ile %8 seviyelerine gerilemiştir. Bu açıdan bakıldığında TSKB'nin planlı kalkınma dönemi ile birlikte etkinliğin azalmış olduğu, yeni kurulan kurumların ilgili alanda ki kredileri ağırlıklı olarak vermeye başladığı söylenebilmektedir. Planlı dönem olarak ifade edilebilecek olan 1960-1980 yılları arasında bankacılık sektörü genelinde yoğun bir devlet kontrolü ve etkisi olduğu kurulan 7 yeni bankadan 5 tanesinin kalkınma bankası niteliğinde olduğu görülmektedir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, TSKB'nin kuruluşundan 1970'li yılların sonuna kadar olan süreçte bir ülkenin kalkınması için önemli unsurlardan olan kredi mekanizmasının reel kesim ihtiyaçları ile paralel gelişmesi düşüncesi ile kurulup faaliyette bulunduğu söylenebilir. Söz konusu dönemin Türkiye açısından sektörel tercih ve ihtiyaçlar dahilinde ülkenin hakim sermaye modeli ve kaynak dağılımı önceliğini de göz önüne alarak finansal kurum ve mekanizmaların kurulma, ıslah edilme ve geliştirme dönemi olarak geçirildiği yönünde ki düşüncelerin desteklenebileceği ifade edilebilir.

Volkan ÖNGEL

KAYNAKÇA

AYAN, Ebubekir, **“Türkiye’nin İlk Kalkınma Bankası: Türkiye Sanayi ve Maden Bankasının Faaliyet Hayatının Eleştirel Analizi”**, History Studies, 13(3), 2021, s. 727- 750.

BAHAR, Ozan, **“Türkiye Ekonomisinde 1980 Öncesi Uygulanan Sanayileşme Politikaları”**, Journal of Management and Economics Research, 3(4), 2005, s. 64-90.

COŞAR, Nevin, **“Türkiye Sınai Kalkınma Bankası ve Sanayileşme”**, Prof. Dr. Gülten Kazgan’a Armağan, Türkiye Ekonomisi, 2003, s. 209-228.

ÇALIM, Ahmet Ertuğrul ve ÇALIM, Hatice, **“Türk Bankacılık Sisteminin Tarihçesi ve 2001 Krizi Sonrası Gelişimi”**, Journal of Politics, Economy and Management, 5(1), 2022, s. 34-54.

DAĞLI, Hüseyin ve DEMİR, Mustafa, **“Kalkınma Bankacılığının Fonksiyonel Gelişimi: TSKB Örneği.”** Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 49(01), 1994.

DURER, Salih, **“Türk Bankacılık Sistemindeki Gelişmeler (1946-1960 Dönemi)”**, Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 3(2), 1982, s.155-164.

HAN, Ergül ve KAYA, Ayten Aysen, **Kalkınma Ekonomisi Teori ve Politika**, Nobel Yayın, Ankara 2012.

ÖĞRENDİL, Selçuk, **“Planlı Dönemde Banka Kredileri ve Bölgesel Dağılımı”**, Bursa Üniversitesi İktisadi ve Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi, 2(1), 1981, s. 21-62.

SELİK, Mehmet, **“Türkiye’de Sınai Kalkınma Bankası Kredilerinin Yatırım Sahaları”**, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 10, 1955, s.101-120.

SHARMA, Pawan Kumar, **Development Banks and Entrepreneurship Promotion in India**, Mittal Publications, Yeni Delhi Hindistan 1991.

ŞAHİNKAYA, Serdar, **“Bankacılık, Devlet ve Kalkınma Stratejisi”**, Ulusal Bağımsızlık İçin Türkiye İktisat Politikaları Kurultayı, 2006, s. 13-16.

YETİZ, Filiz, **“Bankacılığın Doğuşu ve Türk Bankacılık Sistemi”**, Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 9(2), 2016, s. 107-117.

09/09/2024 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/turkiye-sinai-kalkinma-bankasi-1950/?pdf=5869> adresinden erişilmiştir